

SLOVENKE V NARODNO- OSVOBODILNEM BOJU

I

ZBORNIK DOKUMENTOV,
ČLANKOV IN SPOMINOV

ZAVOD »BOREC« V LJUBLJANI

1970

Ursula Olip, kmetica iz Ebriacha, na 2 leti; Jernej Erzen iz Eisenkappla, na 3 leta.

Obsojeni zgube za dobo svoje kazni — B. Woschnitz za 10 let — častne pravice.

Na zaporne kazni so bili obsojeni: Zora Jug, knjigovodkinja iz Ferlacha; Maria Ogris, hišna pomočnica iz Zell-Pfarre in Maria Pristovnik, kmečka hči iz Zell-Pfarre, vsaka na 2 leti zapora; Vida Jug iz Zell-Pfarre, na 9 mesecev zapora.

V svoji utemeljitvi sodbe je predsednik Volksgerichtshofa med drugim izvajal:

Zaščita države pred spletkami tolpe sovražnikov države, ki hočejo v vojni oslabilo našo bojno moč in tako pomagati sovražniku v vojni, mora biti na vsak način zagotovljena. Vsak, ki se je kaznivo pregrešil proti Velikemu nemškemu Reichu, mora zato trpeti, da se njegovo vedenje, ko je ugotovljeno dejanje in krivda, ocenja po nevarnosti njegovega početja proti narodu in državi. To je pravosodje dolžno vsakemu dostojnemu rojaku, narodu in Reichu vobče in to predvsem bojujočemu se nemškemu vojaku. Ne moglo bi se zagovarjati, če bi se v primerih, o katerih je v navzoči sodbi razsojeval Volksgerichtshof, uvaževalo priznanje ali dosedanje neoporečnost storilca preko onih meja, ki so potrebne, da se zjamči nedotakljiva sigurnost Reicha.

Na noben način ni mogoče uvaževati opravičbe, ki so jo iznesli skoraj vsi pomagači, da so ravnali pod pritiskom in grožnjo dezertarjev — banditov. Država mora zahtevati, da se dostojni državljani ne ukloni takemu strahovanju, ampak da je v taki nevarnosti mož na svojem mestu. S tem se še z daleka ne podvrže nevarnostim, ki se jim nemški vojak dnevno upira.

Karavanken Bote, 14. aprila 1943, št. 30.

VELIKI PROCES V CELOVCU

Prebivalci iz zaselkov Sele Srednji kot, Sele Zvrhnji Kot in Sele-Šajda so bili zelo zavedni. Moški iz teh krajev se povečini niso hoteli odzvati vpoklicu v nemško vojsko. Nekaj moških je že 1939 zbežalo čez Karavanke v Jugoslavijo. Ko je Hitler zasedel Jugoslavijo, je večina teh odšla na Koroško, odšli so v t. i. »zeleni kader«. Nekaj se jih je skrivalo v bunkerjih že od 1940. leta. Kolikor pa so nekateri odšli v nemško vojsko, so ob prihodu na dopust odšli v »zeleni kader«, kasneje pa v partizane.

Pozimi 1941. leta je prišla k meni Margareta Kelih, pd. Čevhova mama. Prosila me je, če bi hotela kuhati za sina Maksija, ki se zadržuje nad Husovo domačijo. Dogovorili sva se, na katerem mestu me bo Maks čakal. Ko sem prvič prinesla hrano, mi je rekel: »Nas je več, treba bo več kuhati!« Hrano za kuho sem dajala jaz in Čevhova mati, ker se zaradi konspiracije nisva upali prositi še koga drugega. Kasneje se je to razširilo in so ti tovariši imeli še razne druge vire pomoči. Vse do njihove aretacije sem jim kuhala.

Za partizane takrat še nisem vedela in še potem nekaj časa ne, kateri so pravi, saj je angleški radio delal propagando za Mihailovića. Spominjam se, da so v naše kraje prvič prišli partizani poleti 1942, ko so hoteli ubiti župana Faleja iz zaselka Sele-Fara. Akcija pa ni uspela. Domačini so se namreč bali, če bi ga ubili, saj so Nemci grozili, če se kateremu teh njihovih kaj zgodi, bodo za vsakega ubili 50 Slovencev.

Dne 10. oktobra 1942 je bil od lovca Rohra obstreljen Maks Kelih, pd. Čevhov v Žičah na Macnu. Strel je dobil zadaj skozi pljuča. Rohr je šel po orožnike in po nekaj domačinov, ki so ga šele proti jutru že skoraj izkervavelega prinesli do Čevhovega grabna. Srajca je bila vsa napita krvi. Domačini so ga hoteli preobleči, Rohr pa je grozil, da ga ne smejo, in je vprašal: »Kje je bil do sedaj in kaj je delal?« Kelih že ni mogel več govoriti. Kelih je bil dezertar iz nemške vojske, 1940. leta je zbežal v Jugoslavijo. Ko je Hitler zasedel Jugoslavijo, je 1941. leta prišel nazaj na Koroško, kjer se je skrival z drugimi Selani. Kelih že prej ni bil zdrav, bil je operiran na želodcu. Ranjeni Kelih je bil prepeljan v celovško bolnico, kjer je po nekaj dneh umrl. Lovec Rohr je bil kasneje prestavljen v Medvedji dol »Bärental«, kjer ga je ustrelila partizanska patrula iz bataljona, katerega komandant je bil Kos.

Dne 14. oktobra 1942 sem bila pri zobozdravniku v Borovljah. Ko tako čakam v vrsti, se začne čez nekaj časa glasno brnenje avtomobilov, klici policistov in ljudi. Vprašam žensko, ki je čakala z menoj v čakalnici, kaj to pomeni. Rekla mi je, da danes selijo Slovence v Borovljah, jutri pa bodo šli po Selane. Ko sem to slišala, sem bila vsa iz sebe. Vrnila sem se takoj domov. Gredeč sem se oglasila pri naših zavednih Slovencih, pri Pristovnikovi mami, pd. Husovi — njen sin Franci je bil tudi v »zelenem kadru«. Husova mama je bila zelo žalostna, dogovorili sva se, da bova ušli. Rekla mi je, da ima sestro v Borovnici (Freibach) in da naj bežim s svojim sinom Marijanom do nje in naj ji povem, da pride ona ponoči. Komaj pridem domov, povem svoji sestri; bili sva obe zelo razburjeni, posvetujeva se, kaj je treba ukreniti, povem tudi o predlogu Husove mame. Med razgovorom pogledam skozi okno in vidim, da gresta proti naši hiši dva policista. Sestra gre hitro v vežo in pelje policiste v drugo sobo, jaz pa hitim v sobo, kjer je spal moj sinček, ga zavijem v odejo in zbežim v Borovnico. Bilo je zelo mrzlo in po malem je snežilo. Po triurni hoji že v mraku pridem do Bergmanove, pd. Smovnikove hiše v Borovnici. Prosila sem gospodinjo za prenočišče. Povedala sem, da pride ponoči tudi Husova mama, njena sestra, vendar je imela ta kmetica trdo srce. Rekla je: »Mi ne smemo nikogar prenočiti, ker smo potem tudi mi kaznovani!« Prosila sem jo, če grem vsaj lahko prenočit na skedenj, šele nato mi je rekla, naj počakam, da pride sin domov. Čez četrte ure je prišel sin, ki je bil prijazen in mi je dejal, da lahko spim v hiši na toplem. Čeprav sem bila zelo utrujena in lačna, saj nisem ves dan nič jedla, nisem mogla zaspiti. Okrog polnoči je prišla za menoj Husova mama. Bilo mi je lažje, saj prej nisem nikogar poznala. Tako sva bili pri tej družini skriti tri dni v nekem hramu. Dne 17. oktobra 1942 zjutraj sva že zvedeli, da so Nemci ponoči selili več slovenskih družin, med njimi tudi mojega brata Keliha, pd. Mlečnika iz Gornjega Kota in celo njegovo družino. Nekaj dni nato smo dobili iz Sel pošto, da se lahko brez skrbi vrnemo in tudi voz so poslali za naju. Ves čas sva živeli v groznem strahu.

Kot že navajam, sem selskim fantom kuhala. Svoj bunker so imeli nad vasjo Žiče na Macnu. Del poti so mi prišli naproti, tako sem nekatere poznala po imenu. V tem bunkerju so bili, kolikor se spominjam Maks Kelih, pd. Čevhov, ilegalno ime Franc Hribar, Pavel Dovjak, pd. Šimijev iz Gornjega Kota, Feliks Male, pd. Pri Jakobu, Zg. Kot, Pavel Kelih, Hanza Gruden in še nekateri. Drugi bunker so imeli Selani pod Hlipočnikom v Grabnu. Tu so bili med drugimi Franc Gregorič, pd. Hlipočnik, Jakob Oraže in Tomaž Olip. Tega je ujela policija ali pa se je sam javil. Bil je še pod Sušnikom v vojski 1937. leta, od koder je dezertiral in zbežal v Jugoslavijo. Na Koroško je prišel spet 1942 in

se pridružil gornji skupini. Njegovi tovariši ga niso imeli radi in so se ga bali. Večkrat je govoril, da se bo kar sam javil Nemcem. Bil je Nemcem zelo dobra »riba«, saj je bil domačin in je poznal vse ljudi. Obljubili so mu, da ga ne bodo ubili, če bo vse povedal. Izdal je 42 ljudi iz te okolice, med drugimi tudi mene, ker je vedel, da sem nosila hrano.

Konec oktobra ali prve dni novembra 1942 sta prišla bojda čez Karavanke 2 jugoslovanska partizana — kurirja. Bila sta, kakor smo pozneje izvedeli, gestapovca. Eden je imel celo še obvezano nogo. Rekel je, da so ga obstrelili Nemci, zato so mu še bolj verjeli. Pristovnik Franci, pd. Husov, jih je pripeljal v bunker nad Žičami v Macnu. Francija sem vprašala, zakaj jih je pripeljal v bunker, pa je odvrnil: »Saj so iz Jugoslavije, moramo jim pomagati!« Tovariši so imeli v tem času že zvezo s prvimi koroškimi aktivisti OF, domačinom Johanom Župancem in Stanetom Mrharjem po njihovi kurirki Micki Olip z Obirskega. Kako dolgo so že imeli zvezo, mi ni znano. Ker so tovariši obema gestapovcema zaupali, so izdali tudi to skrivnost. Čez nekaj dni sta pobegnila in se oglasila pri Micki Olip, po njej sta hotela dobiti gornja dva aktivista. Olipova jima sprva ni zaupala, kasneje, ko sta rekla, da sta kurirja in da imata pošto, so se dogovorili, da se dobijo pri Golobu na Obirskem. To je bilo 11. novembra 1942. Obenem pa sta obvestila žandarmerijo iz Železne kaple. Ko so pri Golobu trčili skupaj, so med streljanjem enega teh svojih pajdašev ustrelili, Johan in Stane sta pa srečno ušla. Olipovi Micki so naložili mrtvega gestapovca, ki ga je morala nesti v Železno kaplo. V neki strmini ga je spustila in zbežala v gozd, a so jo zaradi izčrpanosti naslednji dan ujeli. Ta gestapovec in Tomaž Olip sta vodila policijo do bunkerjev. Poleg je bilo mnogo oboroženih civilistov. Takrat so obstrelili Jakoba Oražeta, ki je bil v bunkerju pod Hlipočnikom, ta je med drugim dobil strel v nogo iz mitraljeza tako, da mu je hlače skozi rano potegnili na drugo stran. Ob tem dogodku je bila aretirana tudi vsa družina Hlipočnik.

Dne 5. decembra 1942 je prišel gestapo po Francija Pristovnika, pd. Husovega, Bartolomeja Oražeta-Nuža, pd. Ožbavta. Franci Pristovnik je v letu 1942 rešil iz nekega taborišča v Avstriji 30 Poljakov. Peljal jih je čez Karavanke in jih tam predal partizanom. Franci Pristovnik je bil zelo dober človek, dober pevec, za tovariše v bunkerju je skrbel, da so imeli vedno dovolj živeža. Pri tem sta bila aretirana tudi oče in mati Husu in poslana v internacijo v Waldheim pri Dunaju. Husova mama je v internaciji umrla, oče Šimen se je pa ob koncu vojne rešil na ta način, da se je, ko so gestapovci že streljali internirance, skrčil pod slamnjačo. Umrl je kmalu po vojni. Ob tej priložnosti so gestapovci, ki so nagnali zapornike na dvorišče in jih pokosili s strojnico, ubili iz zaselka Sele-Fara Čertovega Ožbalta in Olipa, pd. Užnika, ki sta bila aretirana skupaj s Husovima. Aretirani so bili še iz zaselka Sele-Fara Ana Oraže, Johan Užnik, pd. Melavdnov, Mici Lenasi, kuharica v župnišču, Katarina Pristovnik, šolska snažilka in Sabina Koželj iz zaselka Sele-Sajda.

Dne 10. januarja 1943 je prišel gestapo po mojo sestro Justino Jug, ženo dr. Juga, in po njeni dve hčerki Vido in Zoro. Mlajša Zora je želela videti partizane, zato sem jo nekoč vzela s seboj, ko sem jim nesla hrano. Samo zaradi tega je dobila dve leti zopora. Starejša hčerka Vida je študirala v Celovcu in je bila slučajno doma. To so gestapovci zamenjali. Vzeti so nameravali mene, Vida pa je to vedela in mi je rekla: »Ti imaš otroka, ki si mu potrebna!« Takrat je bila stara 18 let. Takrat so aretirali še Pipana, kmeta iz Šajde, ki je dobil 10 let, Jožeta Drvarja iz Šajde, ki je dobil 8 let. Ta dva sta dajala hrano.

Čez tri tedne so vzeli še mene. Ker sem vsak dan pričakovala aretacijo, sem že prej skušala oddati otroka kakšnemu sosеду, pa so bili vsi tako prestrašeni, da ga ni hotel nihče vzeti. Orožniki so prišli 30. januarja ob 5. uri zjutraj. Čez noč je zapadlo že na stari sneg še mnogo novega. Če bi bila sama, bi še šlo, kako bom šla pa z nekaj nad dve leti starim otrokom? Nekaj časa sem nesla otroka, vendar sem spričo visokega snega obnemogla. Orožnik mi je velel, da ga moram pustiti pri domačih. Nesla sem ga zopet nazaj. Prosila sem ljudi, da bi mi vzeli otroka. Usmilila se me je šele Apolonija Užnik, sedaj poročena Oraže, ki je imela sama dva mala otroka. Strašno in nepozabno je bilo slovo. Sin Marjan se me je tako trdno oklenil, da ga nisem mogla odtrgati. Končno mi ga je s silo odtrgal orožnik. Bil je tako hudo, kot da bi oba slutila, da se ne bova nikoli več videla. Takrat sem še upala, da pridem le nazaj, ker imam malega otroka, vendar Nemci niso imeli srca. Čez 14 dni so na zahtevo »kreisleiterja« Hansa Golmajerja iz Borovelj odpeljali mojega otroka v otroški dom v Beljak. Nekaj časa je bil v domu, nato ga je posvojila avstrijska družina Kuhar iz Wolfsberga, ki ni imela svojih otrok. Nekaj časa v zaporu v Celovcu nisem nič vedela, kaj je z mojim sinom. Na mojo odločno zahtevo, da hočem vedeti, kje je, sem dobila od celovškega sodišča pojasnilo, da je pri neki avstrijski družini v Wolfsbergu. Ni bilo minute, da ne bi mislila na svojega otroka. Družina, kateri je bil dan moj otrok, je bila nemčurska. Kasneje sem zvedela, da je moral moj sin vsak večer, preden je šel spat, stopiti pred Hitlerjevo sliko in s stegnjeno roko pozdraviti »Heil Hitler«. To me še danes boli. Jaz in mnogi Slovenci, zaprti in mučeni zaradi fašizma, a otroka, ki ni znal prej niti besede nemško, so vzgajali v janičarja!

V celovških zaporih sem bila zaprta 4 mesece. 9. aprila 1943 se je začelo sojenje 37 ljudem iz raznih vasi Koroške. Razprava je trajala tri dni, od 11. ure dopoldne do 11. ure zvečer. Tisti, ki so bili na smrt obsojeni — in teh je bilo trinajst — so bili zaprti nad našo celico. V našo celico sem slišala, kako so rožljale verige, s katerimi so bili za roke in noge priklenjeni k zidu. Okrog polnoči smo splezale na okno in se pogovarjale z njimi. Franci Pristovnik je pripovedoval, da so jih tako topli, da niso mogli niti hoditi, marveč so se plazili po vseh štirih. Posebno so jih do nezvesti topli ob kakšnih njihovih praznikih. Pristovnik je bil zelo korajžen, upal je do zadnjega, da jih bo kdo rešil pred obglavljenjem. Rekel je tudi, da bo dal znamenje, preden jih bodo odpeljali v smrt. Res so nekaj dni nato začeli tolči po stropu — nam je bilo grozno.

Ob naši celici je bila zaprta Micka Olip, dninarka z Obirskega. Za Nemce je imela Olipova mnogo raznih »grehov« — partizanska kurirka je bila in še ubiti nemški oficir. V zaporu so Micko vsak dan zasliševali in vsak dan pretepali z gumijevko, da je bila čisto plava in ni bilo na njenem telesu mesta, ki bi bilo zdravo. Na sodišče so jo pripeljali nezavestno in je šele pozneje prišla k sebi. Olipova je nekoč rekla, da ni nič izdala, čeravno so jo nečloveško pretepali in mučili. Rekla je tudi, da bi vse pretrpela, samo da je ne bi umorili. Ko je izvedela za svojo smrtno obsodbo, je cele noči jokala in z glavo tolkla ob zid, da nas je kar stresalo od groze.

Jakoba Oražeta so dobili težko ranjenega v bunkerju pod Hlipočnikom in ga poslali v bolnico, da se je pozdravil, nato je bil obsojen in obglavljen. Hanzi Dovjak, delavec v puškarni v Borovljah, kjer je tudi stanoval, je ves čas preskrboval tovariše z orožjem. Franc Gregorič, pd. Hlipočnik, je dajal hrano tovarišem pod svojo domačijo. Oba sta bila obsojena na smrt. Poleg

Gregoriča so bile aretirane še njegovi sestri Neži in Mici in od Neži hčerka Ani. Te so bile po sodbi poslone v internacijo v Ravensbrück. Neži je umrla. Mici in Ani sta se sicer vrnila domov 30. avgusta 1945, vendar je Mici pol leta nato umrla od tbc, ker je prišla iz internacije vsa bolna in izčrpana. Johan Oraže, star 17 let, je bil pismonoša v Malnitzu na Štajerskem. Prišel je slučajno domov na obisk, ko so bile aretacije. Na sodišču mu niso mogli ničesar dokazati. Bil je samo osumljen, da je vedel za »bandite«. Bil je obsojen na smrt in obglavljen. Nemcem je pač šlo za to, da bi čimveč Slovencev uničili. Pavla Kelih, 35 let stara iz Sele-Fara. pd. Pri Vrhniki, je bila prav tako po sodbi poslana v Ravensbrück samo zato, ker so bile v njihovi ovčji staji ukradene ovce, za katere pa domačini niso nič vedeli. Nemci so trdili, da je imela ovce pripravljene za partizane. V internaciji je končala v plinski celici.

Na smrt obsojena brata Florijan Kelih, oče treh otrok, in Ulrich, oče enega otroka, pd. Maležnik iz Sele-Fara, sta bila obsojena zato, ker sta dajala hrano in ker so večkrat prespali v njihovem skednju partizani, kakor je pred sodiščem izpovedal Tomaž Olip. Ulrich je to tajil pred sodniki. Ker je Olip trdil, da je res dajal, je Ulrich celo skočil vanj in ga začel tepsti. Pazniki so morali Olipa odpeljati. Ker je Ulrich še naprej tajil, so v sodno dvorano ponovno poklicali Olipa na soočenje in Ulrich je zopet skočil vanj. Ta boj je bilo baje kar strašno gledati. Ulrich je bil ves rdeč v obraz. Tomaž Olip je bil še vedno prepričan, da ne bo, če že ne bo oproščen, vsaj ne na smrt obsojen. Bil je obglavljen z drugimi vred.

Na Obirskem so aretirali Jerebovo družino, očeta, mater in 15-letno hčerko. Jerebov sin Cene je bil v nemški vojski. Dobil je dopust, da je lahko prisostvoval razpravi, ki je bila javna. Ko je slišal, da je oče obsojen na smrt, je šel do predsednika sodišča in rekel: »Če mi mislite ubiti očeta, tudi jaz ne grem več nazaj v vojsko, ampak bom vse postreljal!« Nato je bil oče obsojen na 10 let težke ječe. V zaporu so še isti večer očeta Jereba tako stopli in hodili po njem, da je dobil razne notranje poškodbe, počil mu je tudi mehur in je drugi dan — 13. marca 1943 v hudih bolečinah umrl. Sin je odšel nazaj v vojsko in ni vedel, da so mu medtem očeta ubili. Jerebova družina je bila zelo zavedna slovenska družina. Pri njih so se vedno oglašali naši tovariši. Dobil so vselej hrano in prenočišče.

Tako je bilo na smrt obsojenih 13 oseb. Smrtna kazen z obglavljenjem se je izvršila 29. aprila 1943 na Dunaju. To je bil za koroške Slovence eden največjih in najstrašnejših procesov. Omenila bi še, da so ti tovariši, čeravno niso bili pravi partizani, imeli široko razpredeno mrežo, ne samo v selski okolici, marveč še dlje. Upora, ki so ga zanetili, niso mogle pogasiti niti najbolj drastične mere Nemcev.

Takratno sodišče je kaznovalo približno takole: če si dal enkrat jesti partizanom — 5 let težke ječe in 5 let izgube državljanskih pravic; če si dal jesti dvakrat — 8 let itd.; če si dal jesti večkrat — smrt z obglavljenjem.

Jaz sem bila obsojena na 5 let težke ječe kljub temu, da sem na sodišču vse tajila. Poslali so me v kaznilnico Aichach. Naš transport — 50 zapornikov — je šel iz celovških zaporov 13. maja 1943. leta. Za zajtrk smo dobili samo tenak košček kruha. Del moških je bil vklenjen po dva in dva. Drugi del moških sicer ni bil vklenjen, vendar so jih esesovci poprej tako stopli, da so jim roke kar mahedrale, vse otekle in rdeče, in so komaj hodili. Naš »banditski vlak« je bil zamrežen, da ne bi mogel nihče pobegniti, stal je daleč zunaj kolodvora, da nas ne bi videli nepoklicani ljudje. Najprej so nas odpeljali v

Maribor in nas zaprli v neko sobo v drugem nadstropju. Bilo nas je toliko, da nismo mogle leči, skoraj še stati nismo mogle. Vsi zapori so bili nabito polni. Pri oknu, ki je bilo obrnjeno na cesto, nas je nekaj gledalo ven. Kmalu nas je zapazil neki gestapovec, prišel je razkačen v našo sobo in je vpil, da ne smemo stati pri oknu, da ne smemo gledati ven, niti med seboj govoriti, ker je prepovedano, sicer nas bo vse postrelil. V tej sobi je bilo že prej nekaj zapornic, ki so povedale, da jih marsikatero noč nekaj postrelijo. Vendar se to noč ni nič zgodilo.

Drugo jutro so nas stlačili v avtomobile in nas peljali na Dunaj. Mene in Koželjevo iz Šajde so stisnili v majhen prostor v avtomobilu, ki so ga imeli za največje zločince. V tem prostoru bi se skoraj zadušili. Tolkle smo po vratih, da bi naju izpustili iz tega prostora. Gestapovec nama je rekel: »Kar malo še potrpite, saj bosta kmalu na Dunaju! Na Dunaju vaju bodo skupali in postrigli, potem bo že boljše!« Pri tem se je grozno smejal. Na Dunaju so nas zaprli v zelo nesnažne prostore, morale smo se sleči in smo šle pod prho. Obleko so nam vzeli in namesto nje smo dobile nekakšne vojaške cape. Nato so nas zaprli v celice po 25 skupaj. Prej sem bila skupaj z nekaterimi domačinkami. Tu pa so nas čisto razbili in nisem videla nobene več. Zapornice so bile raznih narodnosti, največ je bilo Francozinj, Rusinj in Grkinj. V tem zaporu sem ostala 14 dni. Prostori so bili polni sten in uši. Za zajtrk smo dobile košček črnega kruha, za kosilo narezano travo, o kateri so rekli, da je špinača. Voda je bila čisto zelena in po njej so plavali črvi. Dobile smo tudi juho iz črev. Nato so nas peljali v Salzburg, kjer smo zopet čakale nekaj dni. Tu so tako bombardirali, da sem si želela, da bi bilo že vsega konec, tudi mene. Nato so nas peljali dalje v München, kjer smo ostali 8 dni. Od tod so moške odpeljali nekam drugam, nas pa dalje v Augsburg v ogromen zapor. Tu že nismo več po volji prestopile, vpili so na nas kot na živino. Ko smo korakale, nam je gestapovec rekel, naj stojimo. Videla sem, da nekatere ne razumejo, zato sem jaz rekla »Stojte!« Tedaj je skočil pred mene zelo hudoben paznik in me vprašal, kako si upam govoriti. Dejala sem mu: »Vas ne razumejo, ko tako vpijete kot na živino!« Paznik mi je zabrusil: »Saj niste več ljudje, ampak samo še številke! Ko boste prišle v taborišče, vas ne bo nihče več poklical po imenu, ampak samo po številki!« Pri tem me je gledal tako grdo, da si nisem upala pogledati vstran in sem ga samo gledala. Nato je zavpil, da sem »freh« in udaril me je z gumijevko tako po nogah, da se mi je noga odprla in nisem mogla več stopiti. Dalje na vlaku sta me morali dve so-trpinkinji podpirati. V kaznilnici Aichach, kamor so nas prepeljali, so nas osem dni podili iz urada v urad in nas popisovali, pri tem pa nas zmerjali z »banditenhuren«. V tej kaznilnici nas je bilo zaprtih okrog 4000. Kaznilnica je bila razdeljena na del za politične jetnike in del za kriminalce. Mene so večkrat za dva meseca zaprli v samico. Čez nekaj mesecev sem obolela za pegavim tifusom. V bolnici sem bila dva meseca. Izpadli so mi vsi lasje in začasno sem tudi oglušela. Mislila sem, da ne bom več ozdravela, saj sem imela vsak dan 40 stopinj vročine, ko sem končno prišla nazaj v celico. V času moje odsotnosti je prišla v našo celico neka Dunajčanka, ki je imela napade epilepsije. Sama sem se komaj držala na nogah, ta žena pa je dobila vsak teden napad, da je bila videti kot mrtva. Z njo sem bila skupaj 18 mesecev, bilo je zelo hudo.

V kaznilnici smo morale opravljati razna dela. Najprej smo razdirale že preperete vojaške obleke, da se je kadilo in smrdelo. Nato smo morale plesti nogavice; vsaka je morala narediti 30 parov mesečno. Če ni bilo narejeno, si

dobil za tri dni bunker brez hrane. Kasneje smo delale torbice. Pri tisti hrani, ki smo jo dobile, je bilo to zelo težko.

Taboriščna uprava je od nas zahtevala, da hodimo v cerkev, ki je bila urejena v obliki amfiteatra za 1000 oseb. Prav tako je bila cerkev preurejena, da ne bi prišle jetnice v stik med seboj. Vsaka zapornica je morala iti kot v nekakšno spovednico, iz katere si lahko gledal samo na oder v sredini, ali oltar, kjer je bil duhovnik. Gestapovci so nas silili, da bi šle tudi k spovedi. Jaz nisem hotela iti, rekla sem, da se nimam česa spovedati in tudi, da vsak dan bolj preklinjam, ter sem zahtevala, da nas spuste. Nekatera mlada dekleta so šla k spovedi, kjer so najbrž še kaj povedale, dobile so še po dve leti zapora po spovedi.

Mučili so nas še na razne druge načine, kakor: če ni žlica stala ravno v kozarcu ali če ni bila postelja čisto ravna, si dobil bunker brez hrane za nekaj dni. Pozimi in poleti smo bilu obute v cikle brez nogavic. Pozimi smo imele vse zmrznjene noge. Gorje bi bilo, če bi pri osebnem pregledu našli (sleči smo se morale do golega) kakšen predmet, ki ni bil dovoljen. Tista je bila do onemoglosti pretepena. Kljub temu sem imela v coklah skrito, in sicer v usnjem delu, ki je bil dvojen, šivanko in čisto majhen svinčnik.

Proti koncu 1944. leta sem bila od tu poslana v taborišče Kolbormor, kjer smo morale delati v tovarni na strojih filtre za plinske maske. Tovarna je bila pol ure oddaljena od taborišča. Nekoč, že proti koncu vojne, je vprašala neka interniranka paznico, kdaj bo konec vojne in kdaj bomo lahko šle domov. Paznica je rekla: »Mislim, da nikoli, ker vas bodo že prej postrelili!« Hoteli so res, saj so se tudi paznice učile streljati. Nekaj dni pred koncem pa so nas razdelili na razne kraje. Zavezniška armada se je bližala, kar smo tudi čutile. In res, 2. maja 1945 so paznice odšle, nas pa so zaklenile v taborišče. Odklenil nas je direktor taborišča, ki je bil obenem tudi direktor tovarne in ni bil slab človek. Povedal je, da je konec vojne in da gremo lahko domov. Opozoril nas je, naj bomo previdne, ker je v gozdovih vse polno esesovcev in da je še najbolje, če ostanemo za nekaj časa še kar tu. Pregledale smo prostore, če bi našle kaj hrane, ker smo bile lačne. In res, našle smo kruh, ki smo ga jedle z največjo slastjo. Še nikoli mi ni šla nobena hrana tako v tek kot ta kruh. Od veselja smo jokale, da smo rešene trpljenja.

Še istega dne, 2. maja 1945, so prišli Amerikanci. Ker je bilo vse zbombardirano, smo ostale še nekaj časa v taborišču. Pomagale smo v kantini, da smo dobile hrano. Konec meseca julija 1945 smo dobile od Amerikancev vsaka po 100 šilingov za potovanje v domači kraj. Korošic, ki smo se po treh letih trpljenja in ponižanja vračale v domovino, je bilo sedem. Iz Sel smo bile 3, z Obirskega 1, iz Železne Kaple 1, prav tako po 1 iz Beljaka in Šentvida v Podjuni. V Celovec smo prišle 30. avgusta, kjer smo se srečale z domačinom. Prvo moje vprašanje je bilo, kje je moj sinček Marjan. Začuden me je pogledala in vprašala, če ne vem, da je pred enim mesecem umrl v Wolfsbergu. Ta novica me je grozno potrla, saj me je ves čas držala pri življenju le misel na sina.

V Celovcu so nas Angleži zadrževali še nekaj dni. Dobiti smo morale dovolilnice za odhod v domači kraj.

Po vojni so — ne vem ali Avstrijci ali zavezniki — zaprli bivšega »kreisleiterja« Hansa Golmajerja zaradi fašističnega delovanja v Borovljah, saj je bilo zaradi njega mnogo ljudi izseljenih ali zaprtih. Poklicali so me pred sodišče v Celovec, kjer se je Golmajer izgovarjal, da ni kriv izselitve raznih ljudi. Na sodišču sem povedala svoj primer, kako mi je odvzel sina in ga dal

odpeljati v Beljak. Če ne bi tega naredil, bi bil moj sin še danes živ. Na sodišču sem zahtevala, naj sodijo Golmajerju tako kot so meni, tri leta takega trpljenja, kakor sem ga morala jaz prestajati. Bil je obsojen na dva meseca zapora!

Izjava Olge Grabnar, roj. Kelih, novembra 1959.

ŽIVLJENJE V IZSELJENISTVU V NEMČIJI

Devetnajst let je preteklo, odkar so preganjali in izseljevali Slovence na Koroškem. Čeprav je bila občina Kostanje precej odmaknjena, so vseeno vedeli za tam bivajoče Slovence, ki so bili kljub pritisku še vedno zavedni. Tri družine so bile žrtve izseljevanja: Dragosnikova na Korenu, ki je štela 8 članov, Serjakova, kjer je bil mož v nemški vojski, ženo s sinom pa so odvedli v taborišče; tretja je bila naša, ki je niso smatrali le za »čuše«, marveč je veljala že od nekdaj za srbofilsko.

Izredno lepo jutro je bilo 15. aprila 1942, zato je bilo treba vstati še prej kot ponavadi. Na našem domu sta bila za delo le oče in mati, zato smo otroci morali zgodaj prijeti za delo. Dokler smo bili še majhni, je bilo bolj hudo, kajti 8 ha obdelovalne zemlje je za dve osebi kar preveč. Leta 1942 je imel najstarejši že 18, najmlajši pa 5 let. Že prav lahko se je delalo in tudi zaloge je bilo še kar dosti.

Tudi tisto jutro smo bili že pripravljeni za zajtrk, čeprav je bila ura šele šest, ko se je na dvorišču zaslišal tuj moški glas. Temu se je pridružil še očetov in kmalu smo se na dvorišču znašli vsi. Gestapovec je kar debelo gledal, ko se nas je nabrala cela truma. Drug drugega smo se tiščali, ko smo slišali ostro zapoved: »V imenu nemškega rajha boste morali zapustiti svojo domačijo ter se pripraviti na odhod.« Dve uri nam je dal na razpolago, nato se je odstranil s pripombo, da je svojo nalogo opravil.

Na mizi se je še kadil zajtrk, toda nihče ni bil več lačen. Od razburjenja in žalosti smo tavalj okoli vsi zmedeni. Za silo smo spravili nekaj najnujnejših stvari v zaboje. Mati je še nakrmila svinje. Šli smo še po sestro Mali, ki je bila v župnišču pastirica. Še ni minila poldruga ura, ko so se vrnili kar trije gestapovci in začeli priganjati. Eden od njih je zahteval od bližnjega sosedu, naj naloži na voz našo prtljago in pet oseb ter naj zapelje na železniško postajo. Ko se je sosed Kurnik obotavljal in rekel, da mu nismo nič napoti, se je hitro prijavil priseljeni Nemec Singer, da bo že on spravil, kamor je ukazano. Druga dva gestapovca sta poskrbela, da sta nas spravila čimprej iz hiše. V vsej naglici smo še pozabili, da mati še ni oblečena. Bila je namreč kar v spodnjem krilu. Niso je več pustili, da bi se oblekla in je tako morala le ogrnjena v plašč oditi od doma.

Noben sosed se ni upal blizu. V slovo so pomahali kar od daleč. Nekateri pa so komaj čakali, da se bodo lahko polastili imetja in domačije. Tako smo v spremstvu gestapovcev zapustili naš tako ljubljene dom. Spredej smo šli starejši trije: Jože, 18 let, Francka, 17 let, in jaz, še ne 15 let stara. Za nami so stopali 13-letna Mali, 12-letni Hanzi, 11-letna Lizika, 9-letni Cenci, 6-letna Micka in najmlajši, 5-letni Andrejček ter oče in mati vsak na eni strani. Za nami so šli esesovci s puškami, kot da smo največji razbojniki. Vsi smo molčali. Kar nas je bilo večjih in že razumnejših, so nas zalile solze, in ko je začel jokati prvi, so za njim zajekali še vsi drugi.